موزه باستان شناسی و هنر اسلامی ایران

طبقهٔ تالار: تالارهای تیموری، صفوی، افشار، زند و قاجار

با تشکیل سلسلهٔ تیموری در اواخر سدهٔ هشتم و اوایل سدهٔ نهم هجری قمری سمرقند، پایتخت تیمور، از بزرگترین مراکز تجمع هنرمندان شد. تیمور، اکثر استادان شیشه‌گر ایرانی را به قصد خلق آثار هنری به سمرقند فرستاد و صنعت شیشه‌گری دورهٔ رواج یافت و سمرقند مرکز هنر شیشه‌گری شد.

پسران و نوادگان تیمور از جمله شاهرخ، الغ‌بیگ و بایسنغرمیرزا از مشوقان صنعت و هنرهای گوناگون، به‌ویژه هنر کتاب‌سازی بوده‌اند. نقطهٔ اوج این هنر، شامل آثار خوشنویسی، تذهیب، جلدسازی و کاغذسازی در همین زمان بود. از بهترین دستاوردهای هنری دورهٔ تیموری، پدایش مکتب نقاشی «هرات» و روتق خط نستعلیق است.

در این دوره شهرهای هرات، تبریز، کاشان و کرمان از مهمترین مراکز بافت پارچه و قالی بودند. در اواخر دورهٔ ایلخانی و اوایل دورهٔ تیموری، هنر کاشی‌کاری در زیباترین شکل خود، یعنی «معرق» تجلی یافت. در کاشی‌های معرق از رنگ‌های سفید، آبی تیره، زرد، فیروزه‌ای و سبز استفاده می‌شود. تکنیک معرق در سدهٔ نهم هجری قمری در مشهد و اصفهان به اوج رسید. در دورهٔ تیموری ساخت سفالینه با تکنیک نقاشی زیر لعاب و ظروف یکرنگ و همچنین سفال آبی و سفید با نقش‌مایه‌های ایرانی و چینی متداول بود.

نسخهٔ خطی قرآن کریم
به خط محقق، رقم
احمد سهروردی، سدهٔ ۸
هجری قمری
شماره اثر ۲۵۳۲

با آغاز دورهٔ صفوی در سدهٔ دهم هجری قمری مرکز هنری از هرات به تبریز و سپس به قزوین و اصفهان منتقل شد. در این دوره فرآیندهای بسیار نفیس با خطوط نسخ و ثلث با تذهیب‌های زیبا کتابت و نسخه‌های علمی و ادبی با خطوط خوش و نقاشی‌هایی به شیوهٔ شیراز، هرات و اصفهان مصور شد. خوشنویسانی چون «عمادالحسنی (میرعماد)» و «علیرضا عباسی» درخشیدند و آثار برجسته خلق کردند. از زیباترین آثار خوشنویسی این دوره سورهٔ حمد رقم «میر عماد» به خط نستعلیق است.

سورهٔ مبارکهٔ فاتحه، خط نستعلیق، رقم صفاالحسینی (میر عماد)، سدهٔ ۱۱ هجری قمری، دورهٔ صفوی، شماره اثر ۴۶۴۲

سراغاز نقاشی «رنگ و روغن» با پایان دورهٔ زرین نقاشی مینیاتور در دورهٔ صفوی همزمان بود.

در این دوره آثار نفیسی مانند قلمدان‌ها و قاب‌های آینه منقوش به نقاشی رنگ و روغن ساخته شدند. از ویژگی‌های این دوره شکل‌گیری مکتب نقاشی «اصفهان» است که شیوهای ایرانی بود و با مکاتب دورهٔ تیموری تفاوت بسیار داشت و حضور عناصر ایرانی در آن چشمگیر بود.

هنر کتابت در اوج روتق این دوره در کتابخانه‌های سلطنتی و زیرنظر استادان در کارگاه‌های کتاب‌آرایی به زیور طبع مزین می‌شدند. از مهمترین این کتاب‌ها خمسه نظامی را می‌توان نام برد. کتابت این نسخهٔ خطی توسط «شیخ محمد بن فخرالدین احمد الکاتب السلطانی الهروی» به خط نستعلیق انجام شده است. این اثر ارزشمند در سال ۱۳۸۸ خورشیدی به شمارهٔ ۱۰۰۹ توسط کمیتهٔ ملی حافظهٔ جهانی یونسکو به ثبت رسیده است.

در دورهٔ صفوی خوشنویسی روی پارچه با بافته به روش قلمکارسازی متداول بود که به «قلمکار قلمی» معروف است.

جامهٔ فتح منقش به
شاه عباس، سدهٔ ۱۱
هجری قمری
شماره اثر ۸۳۷۵

نمونه‌ای دیگر از خوشنویسی روی پارچه، پیراهن موسوم به جامهٔ فتح یا آیه‌الکرسی است که به پیراهن «خادعلی» نیز معروف است. این جامه کاملاً جنبهٔ تعویذ (بلاگردان) داشته و در دورهٔ صفوی و پس از آن هنگام گرفتاری و بیماری یا وقت کارزار در زیر زره به قصد حفاظت در برابر بلایا و خطرات پوشیده می‌شد.

در این تالار، قطعه پارچه‌ای به نمایش درآمده که آیات قرآن به خط کوفی، نسخ، ثلث و غبار با قلم لاجورد، شنگرف، طلا و زعفران بر آن کتابت شده است. این شاهکار را خطاط معروف یوسف‌الغیری به دستور شاه طهماسب و به منظور نذر ابوالفتح بهرام میرزا شاه‌اسماعیل صفوی به قصد تقدیم به آستانهٔ حضرت رضا در سال ۹۶۵ هجری قمری خلق کرده است.

صنعت و هنر قالی‌بافی با طرح‌های گلدانی، باغی، کتیبه‌ای، محرابی و لچک ترنج به اوج زیبایی رسید و انواع قالیچه‌های تمام ابریشم، با نارویود ابریشم و پَرز گلابتون و نیز قالیچهٔ پشمی بافته می‌شد.

کاشی هفت رنگ نیمه‌نیاز، سده‌های ۱۰-۱۱ هجری قمری
شماره اثر ۹۶۹۴

آثار بسیار زیبای فلزی تزیینی به شیوهٔ قلمزنی و مشک‌کاری در کارگاه‌های غرب ایران و اصفهان ساخته می‌شد و صنعت سفالگری به شیوهٔ «آبی و سفید» در مراکز کرمان، مشهد و یزد رواج داشت.

شاه‌عباس به‌دلیل علاقه به ظروف چینی، مجموعه‌ای نفیس گردآورد و وقف بقعه جدش شیخ صفی‌الدین اردبیلی در اردبیل کرد. اکثر این ظروف مصهور به مُهر وقف شاه عباس است.

پردهٔ قلمکار با کتیبه‌هایی از آیات قرآن، سال ۹۶۵ هجری قمری
شماره اثر ۴۴۱۰

در دوره‌های ایلخانی و تیموری در داخل ایران تکنیک‌های شیشه‌گری فراموش شده بود و شاه‌عباس صفوی با دیدن شیشه‌های ونیزی، که به وی اهدا شده بود، شیشه‌گران ونیزی را برای تعلیم به ایران فراخواند و در شیراز و اصفهان کارگاه‌هایی دایر و صنعت شیشه‌سازی را احیا کرد.

تزیینات معماری زیبایی به صورت کاشی معرق از این زمان برجای مانده که از نظر رنگ زمینه و نقوش با معرق دورهٔ تیموری متفاوت است. از ویژگی‌های کاشیکاری این دوره پدایش «کاشی هفت رنگ» است که بر روی آن به رنگ‌های گوناگون نقاشی می‌کردند.

هرچند پس از صفویان پیروی از سبک‌های آن دوره در زمینه‌های هنری با ظرافت کمتر ادامه می‌یابد، با این وجود هنر اصفهان دورهٔ صفوی در مقیاسی کوچک‌تر در شیراز، طی حکمرانی کریم خان زند تداوم می‌یابد. ایجاد و ساخت بناهای شهری، مذهبی، حکومتی و عامالمنفعه در این شهر، بر این گفته دلالت دارد.

در این دوره برخی از هنرها مانند قالی‌بافی رشد کرد و قالی‌های زیبایی در کارگاه‌های کرمان، کاشان، اراک و اصفهان بافته شد. و همچنین همزمان‌با قالی‌بافی در کاشان، ترمه‌بافی در کرمان و قلمکارسازی در اصفهان نیز رواج داشت.

گنجوارهٔ زرین میناکاری و مرصع،
شمال ایران، سدهٔ ۱۳ هجری قمری
شماره اثر ۳۲۵۳

میان‌پرده‌های کوتاه حکومتی و سیاسی افشار و زند پیامد سیاسی و فرهنگی مهمی به نام دورهٔ قاجار را در تاریخ ایران به بار نشاند. سبک‌های هنری افشاریان و زندیان از یکسو ریشه در دورهٔ بلندمدت پیش از خود دارد و از سویی متأثر از تحولات اجتماعی و سیاسی دورهٔ خود است. در سده‌های دوازدهم و سیزدهم هجری قمری شاهد پیشرفت برخی هنرها مانند خاتم‌کاری و آینه‌کاری روی چوب و فولادها طلاکوب زیبا و نقره‌های میناکاری‌شده هستیم. در دورهٔ قاجار صنایع فلزی، به‌ویژه صنعت فولادسازی و اسلحه‌سازی رونق گرفت. کاربرد کاشی هفت رنگ دورهٔ صفوی نیز تا دورهٔ قاجار ادامه یافت. نگارگری

مجسمهٔ مفلوس، فولادی
زرگاب، اصفهان، سدهٔ ۱۳
هجری قمری
شماره اثر ۲۱۸۷۴

در دورهٔ قاجار بیشتر شامل موضوعات تاریخی، احوال و منش شاهان و فرزندان آنان و طبیعت‌گرایی بوده است.

شیوهٔ نقاشی قاجار بیشتر تقلیدی از دوره‌های پیشین و نقاشی کلاسیک اروپا است. این نقش‌ها را بیشتر روی قلمدان، قاب آینه و دیوارنگاره‌ها می‌توان مشاهده کرد. در نقاشی قهوه‌خانه‌ای تجلی شاهنامه در مضمون‌های حماسی و مضامین مذهبی به وضوح دیده می‌شود؛ به‌خصوص صحنه‌هایی نظیر نبرد رستم و سهراب و - شیوهٔ رنگ و روغن روی چوب در این دوره رواج پیدا کرد و سبک جدیدی را به وجود آورد. خوشنویسی نیز در این دوره با تجلی خط شکستهٔ نستعلیق به شکوفایی رسید. همچنین با رواج چاپ سنگی شاهد مموررسازی کتاب‌های چاپی در این دوره هستیم.

در فرهنگ اسلامی قرآن کریم پایه و محور همهٔ فعالیت‌های مؤمنین محسوب می‌شود، به همین دلیل فضای زیر گنبد مرکزی در طبقهٔ اول موزه، به تالار قرآن اختصاص داده شده است. برخی از این قرآن‌ها که متعلق به سده‌های نخستین اسلامی هستند بر روی پوست آهو نوشته شده‌اند. یک نمونهٔ جالب از آن‌ها رقم الحاقی «علی‌بن‌ابی‌طالب» را در خود دارد. قرآن‌های این تالار به خطوط مختلفی چون انواع کوفی، نسخ، ریحان، محقق، ثلث و غبار نوشته شده‌اند.

در مرکز این تالار یک صفحه از قرآن بزرگ و نفیس به قلم «بایسنغر میرزا» به نمایش گذاشته شده که نادرشاه آن را از هرات به قوچان منتقل کرد و آن را در جنگ‌هایش با هدف حفظ لشکریان، در جلو لشکر حمل می‌کرد. برخی از اوراق این قرآن در غایلهٔ نادر در اثر آتش‌سوزی سوخت و برخی اوراق آن در موزه‌های دیگر نگهداری می‌شود.

برگی از قرآن کریم به خط محقق، منسوب
به قوام یاقوت‌نویس شیرازی، نویسندهٔ
سدهٔ ۹ هجری قمری
شماره اثر ۴۹۸۴

در چوبی خاتم‌کاری، ساخت
اصفهان، سدهٔ ۱۳ هجری قمری
شماره اثر ۴۵۰۶

جدول حکومت‌های دورهٔ اسلامی در ایران

حکومت	مدت زمان حکومت		
	هجری قمری	میلادی	خورشیدی
طاهریان	۲۰۵ـ۸۲۵	۲۵۹ـ۸۷۳	۱۹۹-۲۵۲
صفاریان	۲۵۳ـ۸۶۷	۲۹۲ـ۱۰۰۲	۲۴۵-۳۸۰
سامانیان	۲۶۱ـ۸۷۵	۳۸۹ـ۹۹۹	۲۵۳-۳۷۸
آل زیار	۳۱۵ـ۹۲۸	۴۳۴ـ۱۰۴۳	۳۰۶-۴۲۱
آل بویه	۳۲۲ـ۹۳۴	۳۷۸ـ۹۸۹	۳۱۲-۳۶۷
غزنویان	۳۵۱ـ۹۶۳	۴۴۱ـ۱۰۵۰	۳۴۱-۴۲۸
سلجوقیان	۴۲۸ـ۱۰۳۷	۵۵۱ـ۱۱۵۷	۴۱۵-۵۳۵
خوارزمشاهیان	۴۰۹ـ۱۰۹۷	۶۱۶ـ۱۲۲۰	۴۷۵-۵۹۸
ایلخانان	۶۵۳ـ۱۲۵۶	۷۳۶ـ۱۳۳۶	۶۳۴-۷۱۴
تیموریان	۷۷۱ـ۱۳۷۰	۹۱۱ـ۱۵۰۶	۷۴۸-۸۸۴
قراقویونلو	۷۸۱ـ۱۳۸۰	۸۷۲ـ۱۴۶۸	۷۵۸-۸۴۶
آق قویونلو	۷۷۹ـ۱۳۷۸	۹۱۳ـ۱۵۰۸	۷۵۶-۸۸۶
صفویان	۹۰۶ـ۱۵۰۱	۱۱۳۴ـ۱۷۲۲	۸۷۹-۱۱۰۰
افشاریان	۱۱۴۸ـ۱۷۳۰	۱۲۱۰ـ۱۷۹۶	۱۱۱۴-۱۱۷۴
زندیان	۱۱۶۳ـ۱۷۵۰	۱۲۰۸ـ۱۷۹۴	۱۱۲۸-۱۱۷۲
قاجار	۱۲۰۷ـ۱۷۹۲	۱۳۴۳ـ۱۹۲۵	۱۱۶۷-۱۳۰۳
پهلوی	۱۳۴۳ـ۱۹۲۵	۱۳۹۹ـ۱۹۷۸	۱۳۰۳-۱۳۵۷
جمهوری اسلامی ایران	۱۳۹۹ـ۱۹۷۹		۱۳۵۷

کاشفی
بیرنگ، احمد. ۱۳۸۰. گاهشماری ایرانی - ادامهٔ گاهنامهٔ تطبیقی سه هزار ساله. تهران: بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی.

Daryaee, Touraj (ed.), 2012; The Oxford Handbook of Iranian History, pp. 391-400, Oxford Publication.

به نام خدا

ساختمان موزهٔ باستان‌شناسی و هنر اسلامی ایران بر اساس نقشه‌ای الهام‌گرفته از کاخ ساسانی بیشاپور، به صورت چلیپای هشت‌ضلعی، با مساحتی حدود ۴۰۰۰ متر مربع و در سه طبقه ساخته شد. این بنا جهت تأسیس موزهٔ آثار دوران اسلامی تجهیز و در سال ۱۳۷۵ افتتاح شد. این موزه در اول تیرماه ۱۳۸۵ با هدف بازسازی و تکمیل تأسیسات، گسترش برخی فضاها و بازنگری در چگونگی نمایش آثار، تعطیل شد و باز دیگر در سال ۱۳۹۴ با تغییراتی در فضاهای داخلی و چیدمان بازگشایی شد. طبقهٔ همکف این بنا به تالار همایش‌ها و تالار نمایشگاه‌های موقت اختصاص دارد. آثار موزهٔ باستان‌شناسی و هنر اسلامی ایران بر اساس گاهنگاری از طبقهٔ دوم آغاز و در طبقهٔ اول پس از بازدید از تالار قرآن به پایان می‌رسد. موزه شامل ۶ تالار در دو طبقه است: طبقهٔ دوم شامل تالارهای صدر اسلام، سلجوقی و ایلخانی و طبقهٔ اول تالارهای تیموری، صفوی، افشار، زند، قاجار و تالارهای قرآن است. بیشتر آثار موجود در این موزه برگزیده‌ای از کاوش‌های علمی و مجموعه‌های نفیسی چون استان شیخ‌علی‌الدین اردبیلی در اردبیل است.

نقشهٔ طبقهٔ دوم موزهٔ باستان‌شناسی و هنر اسلامی ایران

نقشهٔ طبقهٔ اول موزهٔ باستان‌شناسی و هنر اسلامی ایران

نمایی از موزهٔ باستان‌شناسی و هنر اسلامی ایران

طبقهٔ دوم: تالارهای صدر اسلام، سلجوقی و ایلخانی

پلاک کچبری به خط کوفی
سده‌های ۳-۴ هجری قمری
شماره از ۹۶۵۱

پارچهٔ ابریشم دوره به خط کوفی، سبک ری
سدهٔ ۴ هجری قمری
شماره از ۸۵۵۶

کاسهٔ سفالی، نیشابور،
سده‌های ۳-۴ هجری قمری
شماره از ۳۹۳۳

سکهٔ ابوی و ابوشن عبدالملک، ۶۹ و ۸۶ هجری قمری
شماره از ۱۵۶۴ و ۲۳۵۱

تالار صدر اسلام

تالار صدر اسلام

لعاب‌دار، نقاشی روی پوشش گلی زیر لعاب شفاف، لعاب پاشیده و زرین‌فام است. در سده‌های نخستین بندر سیراف از مراکز ساخت آبگینه و نیشابور مرکز بازرگانی و محل صدور کالا به شهرهای دیگر بود و شیشه‌های ساخت این شهر و شهرهای دیگر چون ری و گرگان در انجا خرید و فروش می‌شد.

هنر فلزکاری در این دوره به سبک دورهٔ ساسانی در مناطقی چون طبرستان روی داده یافت. نوعی از سکهٔ نقره (درهم) معروف به «عرب ـ ساسانی» در سال ۳۰ هجری ضرب می‌شد که بر روی آن صورت شاه ساسانی و کلمات «بسم‌الله و بسم‌الله ربی» به خط کوفی و بر پشت آن اسم پادشاه ساسانی با حروف پهلوی ساسانی آمده است. پس از آن سکه‌ها بدون تصویر پادشاه ضرب شدند.

سکهٔ طلا (دینار) بدون تصویر در سال ۷۷ هجری قمری ضرب شد، که سورهٔ توحید در یک طرف آن دیده می‌شود. از سال ۷۹ هجری قمری ضرب سکه‌های سبک عرب ـ ساسانی منسوخ شد. در تالار صدر اسلام، انواع سکه‌های حکومت‌های صدر اسلام با ذکر نام خلفا و پادشاهان و محل ضرب آن‌ها به نمایش درآمده است.

در سده‌های نخستین اسلامی، شهرهای ری و نیشابور کارگاه‌های عمدهٔ پارچه‌بافی داشتند. ری به تولید پارچه‌های ابریشم «دیوبودی» و شوش و شوشتر به بافت «طراز» شهره بودند.

کهن‌ترین پارچهٔ این تالار قطعه‌پارچهٔ ابریشم «دوره» است که از کاوش‌های ری به‌دست آمده و روی آن نقوش تزیینی ساسانی در کنار کتیبه‌های به خط کوفی دیده می‌شود.

قدح سفالی، نیشابور، سده‌های ۳ و ۴ هجری قمری،
شماره از ۳۹۰۹

قدح سفالی، سبک خراسان، سدهٔ ۴ هجری قمری
شماره از ۲۱۱۹۸

تالار سلجوقی

تالار سلجوقی

با روی کار آمدن سلجوقیان در سدهٔ پنجم هجری قمری و پذیرش تدریجی فرهنگ و تمدن اسلامی، نقطه‌عطفی در حیات سیاسی ـ اجتماعی ایران پدید آمد. آنان از تجربیات فنی هنری دوران پیش از خود و به‌ویژه از اوبه در سدهٔ چهارم هجری قمری بهره بردند و روش اُل بویه را برای تکوین هنر اسلامی به تعالی رساندند. هنر سفالگری و شیشه‌گری در مراکزی چون گرگان، ری و کاشان با روش‌های متفاوت شکوفا شد. در این زمان شهر ری یکی از برجسته‌ترین مراکز هنری سلجوقیان است.

اسطرلاب برنجی
نقره‌کوب، سال ۵۵۸
هجری قمری
شماره از ۴۲۵۸

قسمتی از کتیبهٔ اجری به خط کوفی، مدرسهٔ نظامیهٔ خرگرد خراسان رضوی، سدهٔ ۵ هجری قمری، شماره از ۴۲۸۶

حراج شیشه‌های گرگان، سدهٔ ۴ هجری قمری، موزه ملی ایران، شماره از ۳۹۲۵

از شیوه‌های ساخت ظروف سفالی در این دوره، افزودن خمیر شیشه به مادهٔ اولیهٔ سفالگری بود که با آن ظروف بسیار ظریف و با لعاب شیری ساخته می‌شد. ساخت سفال مینایی (نقاشی روی لعاب) در این دوره با موضوعات متنوع رواج یافت. بیشتر نقوش ظروف مینایی برگرفته از داستان‌های ایرانی است و از نظر نقش‌اندازی ارتباط تنگاتنگی با مکتب نقاشی سلجوقیان دارد. آثار فلزی نیز به روش نقره‌کوب، طلاکوب و مشبک‌کاری، در نهایت ظرافت و زیبایی در کارگاه‌های خراسان، همدان و آذربایجان ساخته می‌شدند. ابزار و وسایل مرتبط با دانش ستاره‌شناسی از جمله اسطرلاب‌ها و کره برنجی، گواه اهمیت و پیشرفت این علم و وجود دانشمندان و هنرمندان با ذوق در میان آنان بود.

از سرآمدترین هنرهای این دوره قرآن‌های بسیار نفیس به‌ویژه به خط ابداعی «کوفی ایرانی» با تذهیب و ترصیع‌های بسیار زیباست. کهن‌ترین نسخهٔ خطی تاریخ‌دار تالار سلجوقی کتاب *دستورالاطعمه* متعلق به سال ۵۵۷ هجری قمری است.

روش سلجوقیان در بارچه‌بافی به‌ویژه ابریشم‌بافی به شیوهٔ «رنگ و نیبرنگ» بود. در این شیوه پودها را به گونه‌ای می‌بافند که نقوش نسبت به زمینه برجسته و براق به نظر می‌آمد؛ درحالی‌که زمینه و نقوش یکرنگ بودند. اجرکاری و گچبری از متداول‌ترین روش‌های تزیینی در معماری سلجوقی است که در بسیاری از بناهای این دوره به‌کار رفته است. یادگارهای فرهنگی برجای‌مانده از دورهٔ سلجوقی، اسناد مهمی از اثرگذاری اندیشه و هنر ایرانی بر اقوام غیریومی و استمرار فرهنگی و تمدنی در ایران اسلامی است.

نسخهٔ خطی مسالک و ممالک
سال ۴۲۶ هـ.ق، این اثر در
فهرست میراث جهانی به ثبت
رسیده است
شماره از ۳۵۱۵

محراب، گچبری
امامزاده ربیعه خاتون، اشترجان،
اصفهان
سال ۷۰۸ هجری قمری
شماره از ۳۲۹۱

تالار ایلخانی

تالار ایلخانی

هجوم قوم مغول به ایران، در اوایل سدهٔ هفتم هجری قمری (۶۱۸ هجری قمری) تا دورهٔ حکومت غازان‌خان، را باید دورهٔ رکود هنری خواند؛ اما از زمان غازان‌خان، با توجه به دگرگونی‌های اجتماعی و اقتصادی، هنر شکوفا شد. با حملهٔ مغول بسیاری از مراکز صنعتی ـ هنری دورهٔ سلجوقیان ویران شد و یا اهمیت خود را از دست داد و بسیاری از هنرمندان فلزکار و شیشه‌گر به نواحی شمال یعنی سن‌النهرین روی آوردند و هنر فلزکاری که در شرق ایران شکل گرفته بود در غرب تکامل یافت و با ورود هنرمندان ایرانی به مراکز هنری، چون شهر موصل، سبک فلزکاری ایرانی در آنجا گسترش یافت.

از پیشرفت‌های هنر فلزکاری در این دوره استفاده از تکنیک نقره‌کوب و طلاکوب اشیاء مفرغی در سده‌های ششم و هفتم هجری قمری است، که بیشتر در خراسان و همدان رواج داشت. نقوش این ظروف بیشتر شامل مجالس شاهانه همراه با کتیبه‌های کوفی، اشعار و نوشته‌هایی به خط نسخ است. علاوه بر سفال مینایی، در این دوره بهترین و زیباترین سفالینه‌های زرین‌فام و زرلاجورد در مراکزی چون کاشان، ری و سلطان‌آباد ساخته می‌شد. نقوش روی ظروف زرین‌فام اغلب چهره‌های مغولی با نقوش هندسی و اسلیمی همراه با اشعار و نوشته‌هایی به خط نسخ است. از این دوره تعداد اندکی ظرف سفالی مینایی و زرلاجورد و نیز ظروف شیشه‌ای باقی مانده که ساخت آن‌ها از اواخر دورهٔ سلجوقی رواج داشت. ساخت ظروف سفالی «مشبک دیوپوشه» نیز در این دوره متداول بود.

پایهٔ شمعدان مفرغی
نقره‌کوب
برنجی‌رو همدان
سده‌های ۶-۷ هجری قمری
شماره از ۲۵۲۶

محراب کاشی زرین‌فام معروف
به «ترنج پیامبر»
امامزاده سید علی در جمعه قم
سال ۶۲۳ هجری قمری
شماره از ۲۲۷۰

در زمان خواجه‌رشیدالدین فضل الله همدانی ـ وزیر ایرانی دربار مغول ـ به هنر کاشی‌سازی اهمیت ویژه داده شد و کتاب‌های مصور بسیار نفیسی تهیه شد. خوشنویسانی چون احمد سهروردی (در خط محقق)، یاقوت مستعصمی (در خط ریحان) و ارغون کاملی (در خط نسخ) در شکوفایی هنر کتابت و خوشنویسی نقش مهمی ایفا کردند. یکی از نفیس‌ترین نسخ خطی این مجموعه کتاب *مسالک‌وممالک* اثر ابواسحق ابراهیم بن محمد فارسی اصطخری معروف به «کرخی» در زمینهٔ علم جغرافیاست. این اثر، که ابوالمحاسن محمد بن نخجوانی معروف به «ابن ساوجی» در سال ۷۲۶ هجری قمری آن را کتابت کرده است، در تاریخ ۱۳۸۷/۱۰/۲ در فهرست کمیتهٔ ملی حافظهٔ جهانی یونسکو به شمارهٔ ۱۰۰۵ به ثبت رسید.

در این دوره با الهام از گرایش‌های مذهبی زیباترین محراب‌های کاشی و گچبری ساخته شد. صلابت و شکوه آثار معماری دورهٔ ایلخانی در محراب گچبری امامزاده ربیعه خاتون در اشترجان اصفهان، از مسجد گرمابی به سال ۷۰۸ هجری قمری دیده می‌شود.

لوح هنر کاشی‌کاری را می‌توان در محراب کاشی زرین‌فام قم معروف به «ترنج پیامبر» ساخت یوسف بن علی بن محمد بن ابی طاهر دید.

کاشان از عمده‌ترین مراکز ساخت کاشی زرین‌فام در سده‌های ششم تا هشتم هجری قمری بود و خاندان ابی‌طاهر در کاشان زیباترین کاشی‌ها و محراب‌های زرین‌فام را می‌ساختند. در دورهٔ ایلخانی از کاشی زرین‌فام و کاشی با لعاب یکرنگ و ترکیب آجر و کاشی برای تزیین بنا بسیار استفاده می‌شد. علاوه بر کاشان از محوطهٔ تاریخی تخت سلیمان و گرگان نیز کاشی‌ها و ظروف سفالی زرین‌فام و لعاب یکرنگ زیبایی به‌دست آمده است.

کاسه با پوشش گلی
نیشابور، خراسان
سده‌های ۳ و ۴ هجری
شماره از ۲۲۰۹۰

نقشهٔ موقعیت و راه‌های دسترسی به موزهٔ ملی ایران

نقشهٔ سفالی نیشابور، سدهٔ ۳ و ۴ هجری قمری، شماره از ۳۹۳۳

ساعات و روزهای بازدید:
همه روزه به استثنای برخی از
ایام سوگواری
بهار و تابستان: ۱۹ - ۹
پاییز و زمستان: ۱۷ - ۹

نشانی: خیابان امام خمینی
(ره)، نبش خیابان سی تیر،
خیابان هاری ولن، پلاک ۱
تلفن: ۶ - ۶۶۷۰۶۰۱
فکس: ۶۶۷۲۶۱۶۱

متن: زهره روحانی
عکاس: سیدا فقاری، اسد امیر قرائت محبوبه
قلیچ خانی و آرشیو موزهٔ ملی ایران
طراحی و اجرا: گروه طراحی و چاپ «سیرا»
ناشر: موزهٔ ملی ایران، بهار ۱۴۰۱، چاپ ششم.
استان کاوه
SCAN ME
وبگاه موزه ملی ایران
http://iranianualmuseum.ir/fa/
۱۴۰۱
انتشارات موزه ملی ایران